

Research Paper

Village; the Gate of Power and in Power; Genealogical Analysis of Power in the Village and Power Relations Between the City and the Village

Abolfazl Zarei¹, *Hamid Shayan², Jafar Javan², Hamdollah Sojasi Qeidari³, Omid Ali Kharazmi³

1. PhD Student, Department of Geography, Faculty of Humanities, Ferdowsi University, Mashhad, Iran.
2. Professor, Department of Geography, Faculty of Humanities, Ferdowsi University, Mashhad, Iran.
3. Assistant Professor, Department of Geography, Faculty of Humanities, Ferdowsi University, Mashhad, Iran.

Citation: Zarei, A., Shayan, H., Javan, J., Sojasi Qeidari, H., & Kharazmi, O.A. (2021). [Village; the Gate of Power and in Power; Genealogical Analysis of Power in the Village and Power Relations Between the City and the Village (Persian)]. *Journal of Rural Research*, 11(4), 766-779, <http://dx.doi.org/10.22059/jrr.2020.284557.1372>

doi: <http://dx.doi.org/10.22059/jrr.2020.284557.1372>

Received: 02 July 2019
Accepted: 02 Mar. 2020

ABSTRACT

The villages have maintained a long and complex relationship with the cities through the production and transfer of power to cities which, in turn, have used and exerted power over villages. Understanding this relationship requires an examination of the effect of the forces that generate and consume power. Therefore, Foucault's qualitative method was used in this study. Accordingly, the power relations between producers and consumers were divided into quadruple periods: before the Safavid Era, Safavid Era-Constitutional Revolution, Constitutional Revolution-Islamic Revolution, Islamic Revolution and afterward. According to the findings, in the early stages, village-city relations were in the form of tax transfer and supply of soldiers, but over time, with the intervention of various internal factors - the emergence of oil, land reforms- and foreign-international trade, power transmission was transformed and, with the establishment of the government and capitalist relations in the villages and the introduction of luxury goods, the villages were deprived of their power. Therefore, cities as the power bases have always been a factor in weakening the power of the villages since the time of their emergence. In this regard, they have used many techniques that were more obvious in nature at the beginning, but today they in the form of services provided to rural areas. To change the power relations between cities and villages and to create a rational balance of power, one can: adjust the power differences between cities and villages and make power accessible to all; ensure proper distribution of power among stakeholders; create a proper structure for the institutionalization of the power process between cities and villages and redistribution of power.

Key words:

Rural Spaces,
Urban Spaces, Pro-
ducers, Consumers,
Power Relation-
ships

Copyright © 2021, Journal of Rural Research. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract

1. Introduction

T

he requirements of time and circumstances of the people often forced them to accept rural life and stay in the village

(Lambton, 1983). The settlement created an agricultural revolution and gradually the division of labor took place, and as a result of innovations, greater power, and trade relations, the accumulation of capital occurred which resulted in the creation of cities (Kaviani Pooya, 2017). With the concentration of a population that shared an ideology, the

* Corresponding Author:

Hamid Shayan, PhD

Address: Department of Geography, Faculty of Humanities, Ferdowsi University, Mashhad, Iran.

Tel: +98 (915) 5161518

E-mail: shayan34@yahoo.com

necessity of the emergence of religion became apparent, and then some people (military-political agents) emerged to protect these two factors and they themselves became the main elements of the existence of the city. Therefore, three important factors in the control of any society (economy, religion, and politics) were created in the cities. Since then, power relations between cities and villages have been formed, which have continued to benefit the cities to this day. The study of power relations between the city and the village is in fact a study of power relations between producers (villagers) and consumers (towns) of power. In other words, these relationships are studied over time and in relation to the constituent elements, that is, the trend of changes in the power between producers and consumers of power is pursued. Therefore, the key question of the research is: How are power relations between the city and the village produced and consumed?

2. Methodology

In this research, Foucault's genealogy method is used. Foucault considered any phenomenon to be a product of a very long and complex historical process that has its own discourse in each period. Therefore, power relations operate through discourse to guide specific perceptions and actions (Malatzky & Bourke, 2016). Discourses are based on historical discontinuities. From this perspective, the historical gaps in power relations between the cities and villages of Iran, based on deep political-administrative developments that have taken place in different periods, are: Before the Safavid Era, Safavid Era to Constitutional Revolution, Constitutional Revolution until the Islamic Revolution, Islamic Revolution and afterward.

3. Results

Relations between the city and the village from the beginning to the present day are divided into four periods: A) The first period: Villages provide tax and soldiers for the governments headquartered in the cities, and this continued until the Safavid period. In this period, the city's dependence on the village was quite obvious. B) The second period: In addition to taxes and soldiers, the villages became acquainted with the production of commercial products for sale in the world markets at the end of this period, but they continued to play a major role as before, and this process continued until the Constitutional Revolution. At that time, cities were still dependent on villages. C) The third period: With the advent of oil, villages became power suppliers for the emerging industries and consumers of imported goods. This process continued from the Constitutional Revolution to the Islamic

Revolution. In this period, a shift occurred in the relations between the city and the village, and with the formation of central states, villages became dependent on cities. D) The fourth period: Villages, in addition to supplying workforce and consuming city goods, began to produce commercial products for supply to world markets. In this period, the villages were completely dependent on the cities and government institutions, and the removal of power from the villages in a new way was associated with giving more privileges and further dependence of villages on state facilities along with the more abundant consumption of city goods.

4. Discussion

The villagers, as producers of economic, social, and political power, are always threatened by the townsmen and above all, statesmen who are the consumers of power.

5. Conclusion

The villages in the long history of the Iranian society have always been the gates of power for the city dwellers and the statesmen, and in return, the statesmen have exploited the villagers in various ways (sometimes by resorting to physical power with the help of military forces, sometimes with ideological power with the help of religion and sometimes by encouraging and giving various economic and political privileges) to achieve their goals. This would gradually weaken the villages that once were completely independent and self-sufficient, and supplied the needs of the cities, and today they survive as children who always listen to the words of their parents, hoping that one day they will turn into strong young adults. There is a need for such a power to change the power relations between cities and villages. For this purpose, we can come up with some solutions: 1. Power disputes between cities and villages can be resolved and access to power can be provided for all. In other words, power should be adjusted so that the village will no longer be utilized by the city and can become an independent legal entity with the power to deal with the excessive needs of the city; such as the seizure of village lands for various reasons, including the extension of the territory or the creation of industrial settlements. 2. The equal distribution of power among stakeholders should be ensured, so that the villagers will not only be the means of producing power for urban consumption, but can also benefit from their own work. Regarding the first example, power can be distributed among stakeholders in a way that the revenues from any change in land use in the village would return to the villagers instead of merely burdening them with the urban problems. 3- A proper structure for the institutional-

ization of the power process between cities and villages and redistribution of power should be created. Based on the example of the first solution, it can be stated that in case of the inevitability of land-use change, it should be done within the framework of village management and with the supervision and guidance of the villagers. It means producing power in the village and for the village. And with the increase in the number of people, no change should occur in the personality of the village and it should not transform into a city; this primarily requires recognition of and respect for the legal personality of the village.

Acknowledgments

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declared no conflicts of interest

روستا دَر - قدرت و دَر - قدرت؛ دیرینه‌شناسی روابط شهر و روستا در ایران

ابوالفضل زارعی^۱، حمید شایان^۲، جعفر جوان^۳، حمدالله سجاسی قیداری^۴، امیدعلی خوارزمی^۵

۱- دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران.

۲- استاد، گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران.

۳- استادیار، گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران.

حکیده

تاریخ دریافت: ۱۱ تیر ۱۳۹۸

تاریخ پذیرش: ۱۲ اسفند ۱۳۹۸

روستاها با تولید و انتقال قدرت به شهرها و شهرها با مصرف و اعمال قدرت به روستاها، روابط پیچیده و طولانی در طول زمان داشته‌اند. درک این روابط نیازمند مطالعه روند اثرگذاری نیروهای تولیدکننده و مصرف‌کننده قدرت است. لذا در این مطالعه از روش کیفی دیرینه‌شناسی فوکو استفاده شد. بر این اساس روابط قدرت بین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان به دوره‌های چهارگانه‌ی: قبل از صفویه، صفویه تا مشروطه، مشروطه تا انقلاب اسلامی، انقلاب اسلامی و بعد از آن تقسیم شدند. طبق یافته‌ها در مراحل اولیه، روابط روستا با شهر به شکل انتقال مالیات و تأمین سرباز بوده اما به مرور زمان و با مداخله عوامل مختلف داخلی-پیدایش نفت، اصلاحات ارضی - و خارجی-تجارت بین‌المللی، دگرپرسی در شکل انتقال قدرت به وجود آمد و با ورود دولت و برقراری روابط سرمایه‌داری در روستاها و ورود کالاهای تجملی، باعث تهی شدن روستاها از قدرت گردید. بنابراین شهرها به‌عنوان پایگاه قدرت از زمان پیدایش همواره عاملی در جهت تضعیف قدرت روستاها بوده‌اند و در این مسیر از شگردهای متعددی بهره گرفته‌اند که در آغاز بیشتر ماهیت آشکار داشت و امروزه در قالب خدمت به نواحی روستایی جلوه‌نمایی می‌کند. برای تغییر در روابط قدرت بین شهرها و روستاها و ایجاد توازن قدرت منطقی می‌توان: -اختلافات قدرت بین شهرها و روستاها را تعدیل و دسترسی به قدرت را برای همگان ممکن نمود. -از توزیع متناسب قدرت میان ذی‌نفعان اطمینان حاصل کرد. -ساختار مناسب برای نهادینه‌سازی فرآیند قدرت بین شهرها و روستاها و توزیع مجدد آن انجام داد.

کلیدواژه‌ها:

فضاهای روستایی، محیط‌های شهری، تولیدکنندگان، مصرف‌کنندگان، روابط قدرت

مقدمه

در مطالعه روابط شهر و روستا، باید سه بعد قدرت را از هم تشخیص داد: ابتدا خواص مطلق روابط قدرت بین افراد یا نهادها. بعد دوم، روابط قدرت مبادله‌ای؛ بدین ترتیب، بیشتر مزایای مبادله به مرکز (شهر) می‌رسد، در حالی که اکثریت هزینه‌های آن به حاشیه (روستا). بعد سوم روابط قدرت تعاملی، مرکز بیشتر در کانون شبکه‌های تعاملی نسبت به پیرامون قرار دارد (Lehtonen, 2011: 427-426). از این رو در مطالعه حاضر روابط قدرت بین شهر و روستا از بعد اول یعنی قدرت به‌عنوان یک ابزار مدیریتی نگریسته می‌شود (Reed, 1997: 569). برای درک صحیح، این روابط در طول زمان و در رابطه با عناصر تشکیل‌دهنده مطالعه می‌شود یعنی روند تغییرات قدرت بین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان قدرت دنبال می‌گردد. در الگوی فوکویی، قدرت سیال، انعطاف‌پذیر، و قابل انتقال است (Belzi, 2016: 97).

از این رو قبل از هرگونه تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در مورد

غالباً مقتضیات زمان و اوضاع و احوال مردم، آن‌ها را وادار به قبول زندگی روستایی و اسکان در روستاها کرد (Lambton, 1983: 50). یکجانشینی، انقلاب کشاورزی را به وجود آورد و به تدریج تقسیم کار رخ داد و در اثر نوآوری‌ها، قدرت بیشتر و روابط تجاری، انباشت سرمایه پدید آمد که نتیجه آن ایجاد شهرها شد (Kaviani Pooya, 2017: 73). با تمرکز جمعیتی که دارای اشتراکات عقیدتی بودند لزوم پیدایش مذهب نمایان گردید و سپس افرادی (عامل سیاسی-نظامی) برای محافظت از این دو عامل به وجود آمدند و از ارکان اصلی وجودی شهر شدند. بنابراین سه عامل مهم کنترل هر اجتماعی (اقتصاد، مذهب، سیاست) در شهرها منزل نمود. از این زمان روابط قدرت بین شهرها و روستاها شکل گرفت که تا به امروز همواره به نفع شهرها جریان دارد.

* نویسنده مسئول:

دکتر حمید شایان

نشانی: مشهد، دانشگاه فردوسی، دانشکده ادبیات، گروه جغرافیا.

تلفن: ۵۱۶۱۵۱۸ (۹۱۵) ۹۸+

پست الکترونیکی: shayan34@yahoo.com

روابط قدرت پرداخت. وی عقیده داشت: قدرت یک ماده و یا یک خصلت اسرارآمیز نیست که باید در منشأ آن تفحص شود. قدرت فقط یک نوع خاص از رابطه مابین افراد است. خصلت مشخص و بارز قدرت آن است که برخی انسان‌ها می‌توانند کم‌وبیش رفتار دیگر انسان‌ها را تعیین کنند (Foucault, 2016: 136). به عبارت دیگر قدرت یک جوهر انتزاعی نیست که در خلأ معلق باشد. قدرت در درون انسان‌ها جای دارد. قدرت رابطه‌ای است که هر زمان که شخص (یا گروهی از اشخاص) بتواند اراده خویش را بر اشخاص (یا گروه‌های) دیگر تحمیل کند و آن‌ها را چه بخواهند و چه نخواهند به فرمان‌برداری وادار کند، وجود خواهد داشت (Schwartz Mantel, 1999: 17-18). قدرت را نباید در تملک طبقه یا دولت یا فرمانروایی خاص جست‌وجو کرد، بلکه قدرت راهبردی است خاص که در روابط قدرت معنا می‌دهد (Zamiran, 2002: 156). اساساً قدرت، محصول و برآیند روابط و کثرت مناسبات نیروها و همچنین استراتژی‌هایی که این مناسبات نیرو در آن‌ها اعمال می‌شوند، است و نه منشأ و منبع آن. حاکمیت یا قانون یا دولت، صورت نهایی قدرت است و نه شکل اولیه آن (Foucault, 1977: 107). از این رو کلی^۳ معتقد است درک قدرت از سوی فوکو به دنبال آزادسازی قدرت از نظام حقوقی و دیدگاه حاکمیت است (Johansen & Chandler, 2015: 13). بنابراین بازیگران غالب سعی می‌کنند قدرت خود را با تضمین قابل پیش‌بینی بودن حفظ کنند، اما بازیگران مغلوب نیز علاقه‌مند به پذیرش شیوه‌های ضدتهاجمی (ضد هرژمونیک) برای کاهش مشروعیت گروه غالب و بنابراین منطق نهادی غالب هستند. با این حال، بدیهی است که تمام بازیگران مغلوب توانایی چالش یا مقاومت ندارند (Ishihara, Pascual & Hodge, 2017: 47). فوکو می‌گوید؛ روابط قدرت صرفاً به‌عنوان یک تکلیف، یا یک منبع علیه «افراد محروم از قدرت» اعمال نمی‌شود. این قدرت افراد مذکور را وارد عمل کرده، به‌وسیله آن‌ها و از طریق آن‌ها انتقال می‌یابد (Horax, 2008: 114). یعنی فرد، هم محصول قدرت و هم وسیله‌ای برای تشخیص و تبلور آن است (Dreyfus & Robino, 1997: 26). لذا از نظر فوکو قدرت یک سیستم کلی از سلطه‌ی اعمال‌شده توسط یک فرد یا گروه بر دیگری نیست بلکه تعدد روابط نیرویی است که در آن حوزه فعالیت دارند. به این ترتیب، تجزیه و تحلیل فن‌آوری‌های قدرت را هدف قرار می‌دهد که از طریق طیف وسیعی از عناصر گوناگون، از جمله گفتمان‌ها و شیوه‌ها، ابزارها، و همچنین ذهنیت و ظرفیت‌های بدن، عمل می‌کند (Hutta, 2019: 70).

از این رو شهرها با در اختیار گرفتن منابع عمده اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و اداری - سیاسی به‌عنوان بازیگران غالب صحنه قدرت ایفای نقش می‌کنند و در مقابل روستاها با خروج مازاد تولید، از هم‌پاشیدگی همبستگی‌های اجتماعی - فرهنگی و وابستگی اداری - سیاسی به شهرها بازیگران مغلوب نمایش

روستاها، شناخت عناصر تأثیرگذار (مصرف‌کنندگان) و تأثیرپذیر (تولیدکنندگان) قدرت در روابط بین شهر و روستا ضرورت دارد. مطالعه حاضر با بهره‌گیری از روش دیرینه‌شناختی و کنکاش در سیر تحولات تاریخی روابط شهر و روستا در واقع به دنبال چهره نمودن ماهیت متغیر و سیال روابط قدرت است که همواره گرایش به سمت نیروهای مرکز و نقاط تمرکز قدرت دارد و در این میسر نقاب‌های جدیدی بر رخ می‌کشد، تا خود را از دیده‌ها پنهان دارد تا بتواند سروری و اقتدار خود را حفظ کند. لذا سؤال کلیدی پژوهش بدین شکل قابل صورت‌بندی است که چگونه روابط قدرت بین شهر و روستا تولید و مصرف می‌شود؟

مروری بر ادبیات موضوع

در فرهنگ‌های زبان فارسی، واژه قدرت و زور تقریباً مترادف با هم در نظر گرفته شده و در معنای «توانستن»، «توانایی داشتن» (Dehkoda, 1960). و همچنین مترادف با کلمه «استطاعت» و به معنی قوه‌ای که واجد شرایط تأثیرگذاری باشد به کار رفته و نیز به «صفتی که تأثیر آن بر وفق اراده باشد» معنا شده است (Moin, 1992). اما در فرهنگ غرب واژه‌هایی مثل Authority و Power معادل کلمه «قدرت» به کار رفته که به معنی استعداد و توانایی انجام کار^۱ است و واژه Force معادل کلمه «زور» در معنای عمل یا رفتار فیزیکی خشونت‌آمیز برای دستیابی یا رسیدن به هدف بکار رفته است (Oxford Advanced Learners Dictionary).

کاربرد زور تأثیر موقت و کوتاه‌مدت دارد و در برنامه‌های درازمدت چندان مؤثر نخواهد افتاد. هر چند با به‌کارگیری زور می‌توان به‌طور موقت تعداد بیشتری از مردم را تحت سلطه و کنترل درآورد (Azdanlo, 1995: 17). اما این روند نمی‌تواند پایدار باشد. از این رو پاسنز معتقد است، زور آخرین منبع برای کنترل دیگران خواهد بود (Goldner, 1994: 532). پل ریکور^۲ در کتابش «تاریخ و حقیقت» می‌گوید: «فراموش نکنیم که هدف از کاربرد زور، صریحاً و یا به‌طور ضمنی، مرگ طرف مقابل و حتی چیزی بدتر از مرگ است» (Ricoeur, 1955: 227). در صورتی که قدرت جزء ضروری تعاملات اجتماعی در سطوح و مقیاس‌های مختلف است. قدرت در میان گروه‌ها با توجه به منابع دسترسی و کنترل آن‌ها و زمینه‌ای که آن‌ها در آن مستقر هستند، تفاوت می‌یابد (May, 2013: 28). گروه با قدرت بیشتر به دنبال انتقال ریسک به گروه ضعیف‌تر است (Chen & Hubbard, 2012: 40) و فقرا به دلیل عدم دسترسی به پایگاه منابع، محرومیتشان بیشتر می‌شود و روابط قدرت اجازه دسترسی برابر به منابع را به آن‌ها نمی‌دهد (Ray & Bijarnia, 2007: 363).

تبیین روابط قدرت با کارهای نیچه در کانون توجه عمومی قرار گرفت (Sarap, 2003: 104). فوکو با الهام از نیچه به تبیین و بسط

1. ability to do or act
2. Ricoeur

3. Kelly

هستند. روابط قدرت در این نمایش معکوس عمل می‌کند یعنی روستاها که تولیدکننده قدرت هستند باید قدرت خود را به نفع شهرها که مصرف‌کننده قدرت‌اند واگذارند و تسلیم شوند تا چرخ روابط قدرت به‌درستی و با سرعت پیشروی کند. هر چند در سال‌های اخیر تلاش‌های محدودی در زمینه واگذاری قدرت اداری- سیاسی به روستاها شده اما در فرایند پیچیده روابط قدرت این بُعد به‌تفاهلی راه به جایی نمی‌برند و همچنان روستا و روستاییان بازندگان اصلی روابط قدرت هستند، شکستی که در تاریخ پرفرازونشیب کشور همواره تکرار شده است. از این رو برای مطالعه روابط قدرت در طول تاریخ چند هزارساله شهر و روستا از تحلیل گفتمانی- گسست تاریخی بر اساس دیدگاه فوکو بهره گرفته می‌شود.

روش‌شناسی تحقیق

در این پژوهش از روش کیفی- دیرینه‌شناسی فوکو بهره گرفته می‌شود. دیرینه‌شناسی کردار گفتمانی قدرت را مورد بررسی قرار می‌دهد و در مقایسه با روش‌های پژوهش مرسوم، شیوه متفاوتی در تفحص تاریخی است و در سطح متفاوتی انجام می‌شود. در دیرینه‌شناسی، سخن از گسست‌ها، شکاف‌ها، خلأها و تفاوت‌هاست نه از تکامل و ترقی و توالی اجتناب‌ناپذیر. بدین‌سان موضوع تحلیل دیرینه‌شناسانه، رویه‌های گفتمانی است (Dreyfus, 2016: 16-21). از این رو فوکو هر پدیدار را محصول فرآیند تاریخی بسیار طولانی و پیچیده‌ای می‌داند که در هر دوره‌ای دارای گفتمان ویژه خود است. لذا روابط قدرت از طریق گفتمان عمل می‌کند تا ادراکات و اقدامات خاص را هدایت و عادی سازد (Malatzky & Bourke, 2016: 158). و گفتمان‌ها بر پایه گسست‌های تاریخی خود را عرضه می‌دارند. با این نگرش شکاف‌های تاریخی در روابط قدرت بین شهرها و روستاهای ایران بر پایه تحولات سیاسی- اداری عمیقی که در دوره‌های مختلف به وقوع پیوسته است به: قبل از صفویه، صفویه تا مشروطه، مشروطه تا انقلاب اسلامی، انقلاب اسلامی و بعد از آن تقسیم می‌شوند. مبنای این تقسیم‌بندی گسست‌های عمیقی است که در هر دوره اتفاق افتاده و آن را از دوره بعد متمایز نموده است. در دوره قبل از صفویه، ورود اسلام به ایران و شعارهای عدالت‌خواهانه و مساوات‌طلبانه آن گسست تاریخی عمیقی با خود به همراه آورد، هر چند در عمل، جامعه عمدتاً به روال دوره ساسانی اداره می‌شد. با تشکیل دولت صفویه به‌عنوان اولین دولت متمرکز ایران پس از اسلام، تحولات مهمی در زمینه سیاسی- نظامی، اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی به وقوع پیوست که در نوع خود بی‌سابقه و کاملاً متمایز از دوران قبل بود. تا اینکه گسست دیگری با وقوع مشروطه و محدودسازی قدرت مطلقه شاه به وجود آمد و به دنبال آن جریان اصلاحات ارضی ظهور نمود که ابعاد مختلف زندگی مردم روستا را تحت تأثیر قرار داد. و نهایتاً با پیروزی انقلاب اسلامی کلیه ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و سیاسی

اداری کشور تحت تأثیر تحولات عمیق قرار گرفت. بنابراین مطالعه حاضر با هدف شناسایی گسست‌های تاریخی روابط شهر و روستا در ایران به تبیین و تشریح هر دوره در قالب گفتمان خاص آن دوره پرداخته است. و با تقلیل روابط قدرت از سطح روستاها و شهرها به روابط بین تولیدکنندگان (روستاییان) و مصرف‌کنندگان (شهریان) قدرت، دیرینه‌شناسی را برای بیان الگوهای رفتاری انسان بکار گرفته است.

یافته‌ها

الف) قبل از صفویه

ساسانیان که خود را وارث هخامنشیان می‌دانستند، برخلاف عهد اشکانیان، قدرتی متمرکز به وجود آوردند و زمام اختیار فئودال‌ها و اشراف ملوک‌الطوایف را بیش‌ازپیش در دست خود گرفتند و آنان را وادار کردند که به اوامر حکومت مرکزی گردن نهند. آیین زردشت که ظاهراً از اواخر حکومت اشکانیان در سراسر ایران بسط و توسعه یافته بود، در آن دوره به‌صورت دین ملی و رسمی کشور درآمد (Ravandi, 1999: 1/606). و روحانیان که تا ظهور ساسانیان در امور مملکتی نفوذی نداشتند، صاحب‌منصب گردیدند. در این باره اردشیر به فرزند خود شاپور چنین گفت: «بدان، دین و شاهی برادرانی توأمان‌اند و بی تخت شاهی، دین نمی‌پاید و شهریاری بی‌دین برجای نمی‌ماند. دین بنیاد شاهی است و شاهی ستون دین.» (Lukonin, 1971: 112).

در دوره ساسانیان، مانند قرون گذشته، در جامعه ایران اختلاف شدید طبقاتی حکومت می‌کرد. اردشیر بابکان پایه‌گذار اصلی این سلسله، پس از آنکه مخالفین خود را از پای درآورد، برای تأمین منافع طبقات ممتاز به آزادی‌های نسبی که متعاقب حمله اسکندر در ایران برای طبقه محروم و مخصوصاً کشاورزان پیدا شده بود، خاتمه داد و سعی کرد حتی‌الامکان از تغییر وضع طبقات جلوگیری کند. او در وصیت‌نامه خویش به جانشینان خود می‌گوید، از تغییر وضع طبقات از مرتبه خویش به مرتبه دیگری جلوگیری کنید، زیرا منتقل شدن مردم از مراتب خویش، سبب سرعت انتقال شاهی از پادشاه است؛ خواه به خلع، خواه به کشتن (Ravandi, 1999: 1/624). بر این اساس جامعه کاست دوره ساسانی متشکل از چهار طبقه: ۱- روحانیان (آسروان یا اتروان)، ۲- جنگیان (ارتیشتاران)، ۳- مستخدمین ادارات (دبیران)، ۴- توده ملت (روستاییان یا واستریوشان) و صنعتگران و (شهریان یا هتخشان) (Crestin Sen, 1989: 150) بود، و هر طبقه خود به چند زیرطبقه تقسیم می‌شد که سلسله‌مراتب اجتماعی هر طبقه را در جای مخصوص خود قرار داده و جابجایی افراد در بین طبقات را ممنوع کرده بود (Lambton, 1983: 55). شاه در مافوق طبقات حالت نیمه‌خدایی داشت و وقتی که کسی شانس حضور در محضر وی را پیدا می‌کرد، او را پشت پرده‌ای می‌دید که از چشمان عوام دور بود. در محضر شاه فقط از طریق «پرده‌دار»

با ظهور اسلام دگرگونی‌های بزرگی در قواعد ازدواج و ارث و دفن اموات و احکام جزایی و حقوقی پدید آمد، ولی اختلاف طبقاتی و استثمار و بهره‌کشی از طبقات زحمتکش همچنان باقی ماند (Zarrinkub, 1964: 436)؛ یعنی در حکومت اسلامی بسیاری از آداب و رسوم محلی دوران ساسانی همچنان معتبر شمرده شد (Nozari, Beta: 73). دولت به‌وسیله دستگاه مأمورین خود، از روستاییان بهره‌کشی می‌کرد و مالیات را از ایشان وصول می‌نمود (Ravandi, 1999: 2/113). بدین‌صورت بخش اعظم مالکیت جامعه باز هم به ابرقدرت زمینی رسید که پشتوانه آسمانی و ماورایی داشت و در موقع لزوم خرده قدرت‌های کوچک را به نفع خود از میدان بیرون می‌راند. چرا که قدرت نیمه‌خدایی که اکنون زمینی شده بود دیگر اجازه نمی‌داد از این بیشتر تضعیف شود. لذا دست به دامن فقها شد تا با آوردن نظریات شرعی راه و رسم معمول زمان توحیه و با موازین عقل و منطق انطباق گردد (Lambton, 1983: 87). از این رو به تعبیر فوکو؛ نظارت سلسله‌مراتبی، پیوسته و مداوم از سوی یک قدرت بسگانه (چندگانه)، خودگردان و ناشناس سازماندهی می‌شود (Murdoch, 2013: 91). از این رو روابط قدرت می‌تواند نتیجه تلاش‌های مشترک را به نفع فرد یا گروه خاصی تغییر دهد (Reed, 1997: 567). پس از ظهور سلسله‌های مستقل و ایرانی، مقررات کاست رو به فراموشی رفت و انتقال طبقات از طبقه‌ای به طبقه دیگر امکان‌پذیر شد. ولی مقام و موقعیت هریک از طبقات و ارزش فردی و اجتماعی هرکس مشخص بود، و هیچ‌کس اجازه نداشت خارج از حدود خود قدمی بردارد یا افزون از مقام خود سخنی گوید. و این معنی را می‌توان به موقعیت یا منزلت طبقاتی افراد اجتماع تعبیر کرد (Ravandi, 1999: 3/32-33). در عهد سلاجقه سیستم اقطاع در سراسر ایران بسط یافت و امر جمع‌آوری مالیات به دست صاحبان اقطاع، فتودال‌های متنفذ محلی و اتابکان افتاد و اینان به‌طوری که از مندرجات سیاست‌نامه برمی‌آید، نسبت به کشاورزان محلی بدرفتاری و ظلم و ستم می‌کردند (Lambton, 1983: 143). مع‌هذا تابعیت و وابستگی کامل رعایا به مقطع موروثی، به‌ناچار وضع روستاییان را بدتر می‌کرد. با سلطه مغولان، بهره‌کشی فتودالی از روستاییان به‌مراتب شدیدتر از پیش شد. روستاییان می‌بایست قریب سی‌گانه مالیات و بیگار را بپردازند و انجام دهند (Ravandi, 1999: 4/1072). در دوره میان انقراض ایلخانان و ظهور صفویه، تغییرات ناچیزی در زمینه زمین‌داری و تشکیلات روستایی پدید آمده است (Lambton, 1983: 206).

به‌طور کلی در این دوره تولید قدرت در بخش مذهبی، از طریق توده مردم، روحانیون رده پایین و متوسط، در بخش اقتصادی عمدتاً توسط رعایای کشاورز، دهقانان و اقطاعداران محلی و نیز توسط کارگران غیرکشاورز، شاغل در امور پیشه‌وری و خدمات و در بخش سیاسی - نظامی غالباً توسط سربازگیری اجباری از روستاها و گاه طبقه فقیر شهری، سوار نظام حقوق‌بگیر و فرماندهان رده پایین صورت می‌گرفت. سپس قدرت در بالاترین

(خرم‌باش) می‌شد با شاه ارتباط برقرار کرد و از طریق او بود که خواسته شاه گفته می‌شد (Daryaei, 2009: 40-41). یعنی به موازات مکان‌زدایی از قدرت، جمعیت به شکل فزاینده‌ای کمتر می‌ببند و کمتر امکان شناخت و قضاوت درباره قدرت را می‌یابند، چراکه نقطه‌یابی قدرت، غیرممکن می‌شود. گویی پادشاه از صحنه آملی‌تأثیر به برج کنترل انتقال یافته و از دیده‌ها غایب شده است و در عوض، توده‌ها به کارگزاران ماشین قدرت بدل شده‌اند (Daniali, 2014: 73). در این دوره که بیشتر جمعیت کشور ساکن روستاها بودند، منبع اصلی قدرت پادشاه و دستگاه حکومت به حساب می‌آمدند. روستاییان وابسته به زمین و مکلف به کار و انجام خدمت سربازی بودند (Lambton, 1983: 57).

فعالیت‌های صنعتی و تجارتي در دوره ساسانیان، هم در داخل شهرها و هم روستاها صورت می‌گرفت؛ در داخل شهرها غالباً تحت نظارت دولت، کارگاه‌ها و کارخانجات یدی بزرگی برای دربار، قشون و مردم شهری مشغول کار بودند (Ravandi, 1999: 1/668). فعالیت‌های بازرگانی در این دوره بیش از ادوار پیش تحت مراقبت و نظارت جدی دولت قرار گرفته بود. اما مهم‌ترین فعالیت اقتصادی ایران کماکان کشاورزی بود. شاه مالک تمام زمین‌های مملکت بود و مردم هم بندگان او محسوب می‌شدند. شاه زمین‌ها را به مقامات رسمی و پیروانش واگذار می‌کرد و آن‌ها کنترل‌کنندگان بالفعل این زمین‌ها بودند نه مالک بالاستحقوق زمین‌هایی که به آن‌ها واگذار می‌شد (Lahsaizadeh, 1990: 35). پس از نجبای تیول‌دار، دهقانان یا دهقانان قرار داشتند و منشأ قدرت اینان عنوان موروثی بود که به اتکای آن امور محلی را اداره می‌کردند. آنان در قبال روستاییان نمایندگان حکومت مرکزی بودند و کار عمده‌شان جمع خراج و اداره کردن روستاییان به کار در این زمین‌ها بود (Lambton, 1983: 56). عموم زمین‌داران و دهقانان در املاک و روستاهای تحت اختیارشان سکونت و به‌طور مستمر زندگی اقتصادی روستاها را تحت نظارت خود داشتند (Yusefi-Far, 2011: 207). بنابراین بدین طریق قدرت نیمه‌خدایی، حاصل کار روستاییان را می‌ربود، بدون اینکه خود درگیر این بی‌عدالتی شود. همان‌طور که لوک^۴ استدلال می‌کند، اثرات قدرت ممکن است پنهان و ناشی از «تیره‌های جمعی و ترتیبات ساختاری» علاوه بر اقدامات فردی باشد (Graham, 2014: 89). لذا قدرت در شیوه‌های پنهانی و سرکشانه در قالب قدرت تفسیری مورد استفاده قرار می‌گیرد. یعنی استفاده از جنبه‌های قدرت به‌عنوان سلطه، از طریق روش‌هایی صورت می‌گیرد که اثربخشی آن با «طبیعی شدن» پنهان یا ناپدید می‌شود (Sturzak & Shucksmith, 2011: 172). به‌طور کلی، در این دوره سلاطین مقتدر ساسانی بر کلیه سازمان‌های کشوری و لشکری و قضایی تسلط داشتند و اوامر و فرامین آن‌ها بدون چون‌وچرا اجرا می‌شد (Ravandi, 1999: 1/645).

4. Luke

وصول مالیات فرار می‌کردند گشت، کمبود بازوان کارگری و تقلیل عده مالیات‌دهندگان، اندک‌اندک محسوس شد (Ravandi, 1999: 4/1119). در دوره نادر نیز اهالی دهکده‌ها و شهرها برای فرار از ظلم و ستم تحصیلداران به کوه‌ها گریختند و عده زیادی از مردم به نقاط شمالی هند که نادر چندی پیش فتح کرده بود، رفتند و عده‌ای دیگر خود را تحت حمایت ترکان عثمانی نهادند. در قسمت جنوب، بعضی‌ها به عربستان گریختند، در مرکز ایران نیز حال بدین منوال بود. همچنین وی با کوچاندن دسته‌های زیادی از مردم با هدف نظامی-امنیتی باعث ویرانی و خانه‌خوابی و نابودی ده‌ها هزار کشاورز، شهرنشین، و چادرنشین می‌شد. دولت نادرشاه نمونه بارزی از یک حکومت استبداد نظامی-فئودالی بود و حاکمیت شاه حدی نداشت (ravandi, 1999: 2/451-459).

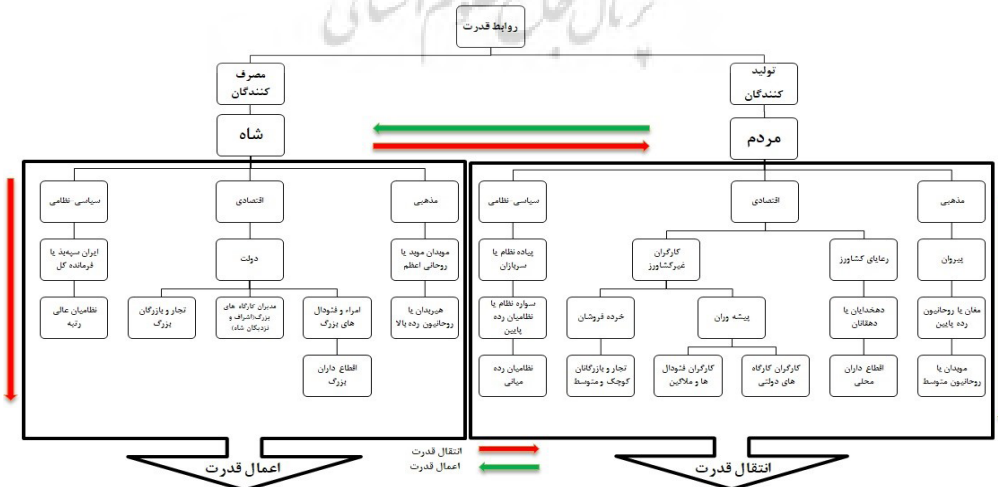
به‌طور کلی، در دوره قاجاری از میزان زمین‌های وقفی کاسته، و بر شماره زمین‌های خالصه افزوده شد، و این زمین‌ها به تدریج اهمیت بیشتری کسب کرد. این زمین‌ها گاه به علت مالیات پس‌افتاده، یا شورش صاحبان آن‌ها، یا به علل دیگر ضبط شده بود. تنها کسی که در دوره قاجاریه به نفع مردم عموماً، و طبقه وسیع کشاورزان خصوصاً قدم‌هایی برداشته امیرکبیر است. در دوران کوتاه زمامداری وی، به برکت تأمین اجتماعی و حمایت دولت از کشاورزان و از بین رفتن آیین سورات، وضع کشاورزان بهبود یافت (ravandi, 1999: 3/164-174). در ارزیابی الگوی کلی مناسبات ایران با اقتصاد بین‌المللی، سال ۱۹۹۴ ش یک لحظه کلیدی و یک نقطه عطف به حساب می‌آید؛ در این سال تماس‌های تجاری با اروپا برقرار گردید و ادامه یافت. لذا در اواخر دوره قاجار بازرگانان قدرتمندترین طبقه شهری بودند. بازرگانان به دنبال وام‌هایی که به مقام‌های دولتی، حکام ایالت‌ها و سایر افراد سرشناس و نیازمند به پول نقد می‌دادند، املاک آن‌ها را رهن می‌کردند و به تدریج این املاک به تملک آنان درمی‌آمد (Furan, 1999: 189).

رده سلسله‌مراتب اجتماعی به مصرف شاه می‌رسید. در بخش مذهبی، روحانی اعظم که در ارتباط تنگاتنگ با دربار قرار داشت مصرف‌کننده قدرت بود. در بخش اقتصادی امراء و فئودال‌های ایالتی، مدیران کارگاه‌های سلطنتی (عمدتاً از اشراف و نزدیکان شاه) و تجار و بازرگانان بزرگ قرار داشتند. در بخش سیاسی-نظامی فرماندهان عالی‌رتبه و فرمانده ارشد حاضر بودند. تصویر شماره ۱ روابط قدرت را در این دوره نشان می‌دهد.

ب) از صفویه تا مشروطه

در دوره صفویه ایران از لحاظ سیاسی دارای حکومتی ملی به معنی امروزی می‌شود و از نظر مذهبی، شیعه اثنی‌عشری به‌عنوان مذهب رسمی ترویج می‌گردد. شاهان صفوی خود را برگزیدگان الهی می‌دانستند. از این رو حق مطلق مالکیت را تفویض شده از جانب خدا بیان می‌کردند و از این طریق زمین‌های رعایای خود را غصب می‌کردند. شاه‌عباس برای پرهیز از سرزنش مردم و استفاده از عواید املاک شخصی خود، آن‌ها را مبدل به اوقاف کرد (Lambton, 1983: 212-213). یعنی با استفاده از ایدئولوژی دینی توانست قدرت را در خاندان صفویه تضمین کند. همان‌طور که آلتوسر معتقد است ایدئولوژی عامل بازتولید ساختار قدرت از نسلی به نسلی دیگر است (Harland, 2009: 73). در واقع شاه‌عباس با تبدیل املاک شخصی به اوقاف درصد زدودن غبار بدبینی و بی‌اعتمادی مردم به قدرت ماورایی شاه برآمد تا از این طریق خواست خداوندی را در توجیه وضعیت موجود دخیل نماید. اما بعد از شکست شاه اسماعیل در جنگ چالدران مبانی مشروعیت دولت صفوی از حکومت الهی و دینی به یک حکومت اداری-سلطنتی تنزیل مرتبه یافت (Furan, 1999: 45).

سیاست مالیاتی دولت صفوی نه تنها به ریشه و اساس کشاورزی لطمه زد بلکه به حرف و بازرگانی نیز زیان وارد آورد. چنان‌که این سیاست موجب مهاجرت روستاییان فقیر، که از دست مأمورین

تصویر ۱. روابط قدرت قبل از صفویه. منبع: نویسندگان، ۱۳۹۸

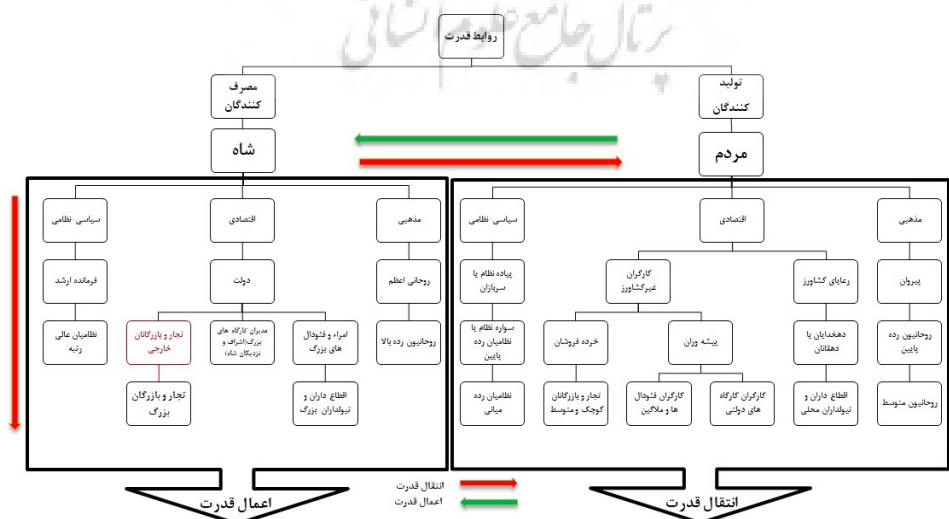
قدرتمند، قدرت خود را از جانب سایر افراد یا گروه‌های قدرتمند مورد تهدید می‌دیدند، برای جلوگیری از ایجاد تشکل‌های مخالف، یا آن‌ها را به سوی خود جلب می‌کردند (Mooijman et al., 2019: 2) یا اینکه آن‌ها را به نحوی از اربکه قدرت ساقط می‌نمودند. پس در این دوره چرخشی در سلسله‌مراتب قدرت صورت گرفت. رضاشاه با خارج کردن طبقه بزرگ مالکان از سلسله‌مراتب قدرت و جایگزین نمودن با صادرات نفت و سرمایه‌گذاری در صنایع شهری با کمک نیروهای خارجی از یک‌طرف (Furan, 1999: 351) و طبقه بازرگان شهری از سوی دیگر، در عمل وابستگی بین دولت و جامعه روستایی را معکوس کرد. معنی این کار زیاد شدن رفت‌وآمد مأموران دولت به نواحی روستایی بود (Lambton, 1983: 341) و به دنبال آن اصلاحات ارضی علاوه بر تغییر روابط زراعی در روستاها (ترویج روابط کالایی) و تبدیل دولت به یک قدرت حاکم روستایی با تضعیف قدرت سیاسی زمین‌داران و بسط قدرت دولت از شهر به روستا و جایگزینی ارتش به جای خوانین در روستاها، به بسط قدرت متمرکز دولت کمک کرد (Afzali, 2007: 82-83).

در مجموع، این دوره با تحولات اساسی در تولیدکنندگان قدرت همراه بود. با اکتشاف نفت و پیوند خوردن ایران با اقتصاد سرمایه‌داری جهانی، جایگاه مردم در تولید قدرت از میان رفت. نفت و تجارت خارجی که مستقیماً در اختیار دولت و شاه قرار داشت جایگزین بخش کشاورزی که تولیدکنندگان اصلی آن رعایا بودند، گردید. با انجام اصلاحات ارضی ساختار اقتصادی و سیاسی کشور دگرگون شد، بدین گونه که با خلع ید کردن بزرگ مالکان همزمان نفوذ آن‌ها را در بخش اقتصادی و سیاسی کاهش داد و از سوی دیگر با تقسیم اراضی، بخشی از نیروی کار روستا را برای صنایع نوپا روانه شهرها نمود تا به‌صورت کارگران کارخانه‌ها درآیند. تصویر شماره ۳ روابط قدرت را در این دوره نشان می‌دهد.

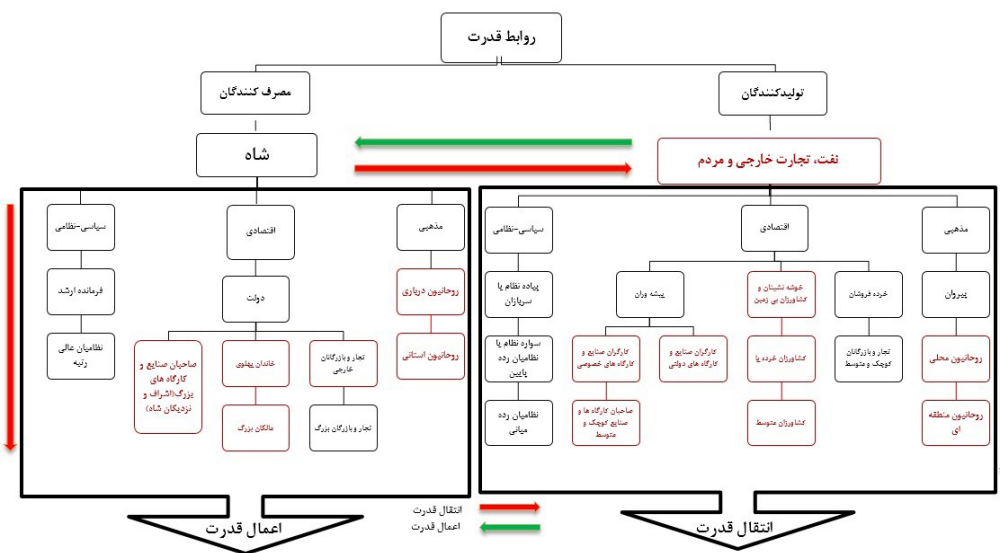
به‌طورکلی تا اواخر این دوره سلسله‌مراتب تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان قدرت همانند دوره سابق بود و تنها تجار و بازرگانان خارجی به دلیل برقراری روابط تجاری با اقتصاد جهانی در رده بالای مصرف‌کنندگان قدرت اقتصادی قرار گرفتند. تصویر شماره ۲ روابط قدرت را در این دوره نشان می‌دهد.

ج) مشروطه تا انقلاب اسلامی

در دوره قاجاریه، ساخت قدرت مبتنی بر تکثر و پراکندگی منابع قدرت بود و به‌رغم آنکه شیوه اعمال قدرت، استبدادی و خودکامه بود، ساخت قدرت نامتمرکز و ملوک‌الطوایفی بود؛ به گونه‌ای که گروه‌های قدرت و شئون اجتماعی متعددی به‌ویژه در اواخر دوره قاجاریه به وجود آمده بودند. اما رضاشاه، تمرکز در منابع پراکنده قدرت به وجود آورد و بارزترین اقدام او در این راستا از میان برداشتن تکثر و پراکندگی منابع قدرت محلی و نیمه‌مستقل بود. ادغام مناطق نیمه‌مستقل عشایری در درون ساخت سیاسی، تحدید قدرت خوانین و رؤسای عشایر، خلع سلاح و سرکوب آن‌ها، منحل کردن تشکیلات ایلی و عشایری، اسکان اجباری قبایل و ایلات، کاهش قدرت سیاسی زمین‌داران، تحدید و تضعیف نقش روحانیون در زندگی عمومی، همه اقداماتی در راستای تمرکز قدرت بودند. در حوزه کار ویژه‌ها رضاشاه با تأسیس ارتش و دستگاه بوروکراسی جدید، انجام اصلاحات در حوزه‌های مالی، قضایی، فرهنگی و اقتصادی و تمرکز منابع اداری، مبانی دولت مطلقه را در ایران بنیان نهاد (Afzali, 2007: 81). در این دوره تمرکز و تقویت ارتش که مهم‌ترین ابزار استواری قدرت رضاشاه بود فزونی گرفت. نمایندگان اریستوکراسی (نخبگان) فئودال که مقام‌های فرماندهی ارتش را اشغال کرده بودند برکنار شدند و به جای آن‌ها افسران وابسته به قشرهای متوسط به‌ویژه آن‌ها که با خود رضاخان در قراقخانه خدمت می‌کردند، منصوب گردیدند (Grantowski et al., 1980: 457). یعنی زمانی که رهبران

تصویر ۲. روابط قدرت از صفویه تا مشروطه. منبع: نویسندگان، ۱۳۹۸

تصویر ۳. روابط قدرت از مشروط تا انقلاب اسلامی. منبع: نویسندگان، ۱۳۹۸

د) انقلاب اسلامی و بعد از آن

هر چند وقوع انقلاب و تشکیل حکومت جمهوری اسلامی یک پدیده بسیار مهم در تاریخ سیاسی و اجتماعی کشور بود اما نسبت به دوره قبل تغییرات زیادی در تولیدکنندگان قدرت به وجود نیامد و همچنان صادرات نفت و تجارت خارجی اولویت نخست تولید قدرت باقی ماند درحالی که تغییرات اساسی در مصرف کنندگان قدرت به وجود آمد یعنی با پیروزی انقلاب اسلامی مصرف کنندگان قدرت از شخص شاه و خاندان سلطنتی به حکومت جمهوری اسلامی منتقل گردید که به خواست مردم و در نتیجه آرای مستقیم آن‌ها تشکیل گردیده بود. از این رو با وقوع انقلاب تا حدودی رأس هرم قدرت سیاسی در روستاها از میان رفت و امروزه در قسمت‌های بالای هرم قدرت سیاسی دهدار و پس از آن شورای ده مرکب از خود دهقانان یا روستازادگان قرار دارند. دهدار نماینده اداری کشور است و شورای ده از روستاییان تشکیل یافته است. موجودیت نماینده اداری کشور در روستا نشانه سهم مهم نظام اداری ایران در ناحیه روستایی است. لذا باید گفت نظام اداری ایران جای مالکان سابق را گرفته است (Khosravi, 1993: 114). به عبارت دیگر، با پیروزی انقلاب اسلامی و انحلال مؤسساتی مانند سپاه دانش، ترویج، عدالت، خانه انصاف و انجمن ده، مدتی خلأ مدیریت در روستاها به وجود آمد تا اینکه با تشکیل نهادهایی نظیر جهاد سازندگی، بنیاد مسکن و همچنین تشکیل هیئت‌های هفت نفره، زمینه ارتباط دولت با روستاها فراهم شد. این نهاد و سایر سازمان‌های دولتی که بعد از انقلاب به مدد روستا و روستاییان رفتند، خود را نیازمند افرادی در روستاها دیدند که بتوانند پل ارتباطی آن‌ها با مردم باشند. به همین دلیل قبل از تصویب قانون شوراهای اسلامی روستایی، این شوراها از طریق جهاد سازندگی در روستاها شکل گرفتند (Rezvani, 2004: 219).

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

بنابراین در روستاها از یکسو با افزوده شدن اراضی بزرگ مصادره شده به اراضی دولتی، بخش دولتی به طور قابل ملاحظه‌ای در نظام تولید کشاورزی تقویت شده و از سوی دیگر با از میان رفتن بزرگ مالکان و تضعیف مالکان متوسط، موقعیت دهقانان مرفه در روستاها تحکیم شده است. بدین گونه قشر بندی اجتماعی تازه‌ای در روستاها پدید آمد که در آن قشرهای بالایی سلسله مراتب گذشته حذف شد، قشرهای میانی آن تقویت شد و قشرهای پایینی آن همچنان پابرجا مانده است. این وضع از یک نظر بی‌شبهت به وضعی که در جریان اصلاحات ارضی در بسیاری از روستاها پدید آمده بود نیست. در آن زمان نیز در غیاب بزرگ مالکان، دهقانان مرفه موقعیت خود را تحکیم کردند و در بسیاری از روستاها در رأس هرم اجتماعی قرار گرفتند. تفاوت عمده‌ای که میان وضع کنونی با آن دوران وجود دارد آن است که در آن زمان سرمایه‌داری بزرگ خصوصی در حال گسترش در روستا بود و اینک سرمایه‌داری خصوصی روبه‌زوال رفته و سرمایه‌داری دولتی جایگزین آن شده است. به‌طور کلی دگرگونی‌هایی که انقلاب در روستا پدید آورد از تحولات عمومی، اقتصادی و اجتماعی در تمامی جامعه متابعت کرده است. خطوط کلی این تحولات از این قرارند: یکم، افزایش قدرت دستگاه دیوان‌سالاری و گسترش سرمایه‌داری دولتی دوم، تداوم اهمیت اجتماعی انبوه خرده‌مالکان و خرده سرمایه‌داران و کسبه و پیشه‌وران شهری و روستایی (A group of writers, 1982: 45-46).

امروزه دولت از طریق وزارتخانه‌ها و ارگان‌های مختلف نظیر وزارت نیرو، وزارت کشور، سازمان تعاونی روستایی، وزارت جهاد کشاورزی، وزارت بازرگانی و غیره سعی بر افزایش تولید، بهبود وضع اقتصادی، معیشتی، بهداشتی و فرهنگی روستاییان دارد.

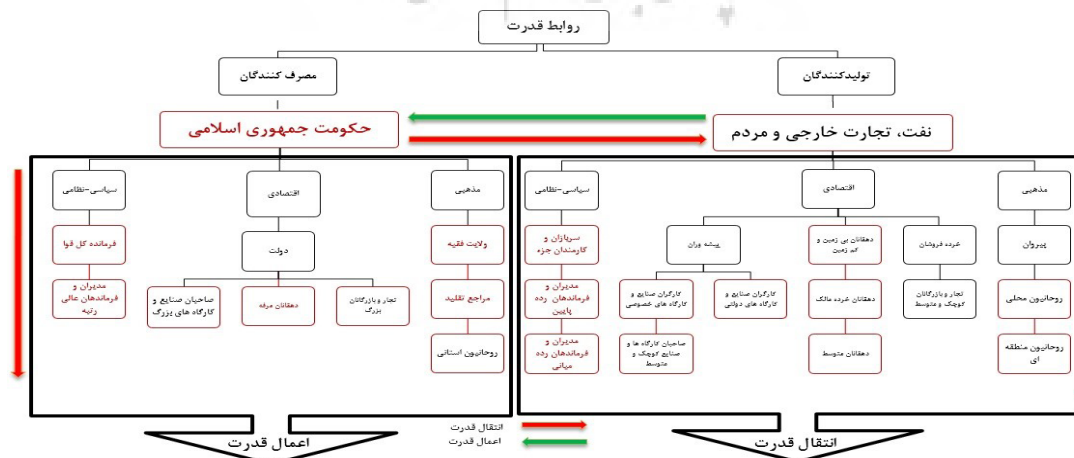
بنابراین در این دوره نیز سلسله‌مراتب اجتماعی تولید قدرت

و تا دوره صفویه همچنان این جریان ادامه داشت. روستاییان اگرچه تولیدکنندگان عمده قدرت بودند اما در پایین‌ترین جایگاه سلسله‌مراتب قدرت قرار داشتند. در این دوره وابستگی شهر به روستا کاملاً بارز بود. (ب) دوره دوم: به دلیل امنیت و تمرکز نسبی که در کشور حاکم بود، و ارتباطاتی که با جهان در حال صنعتی شدن در حال شکل‌گیری بود باعث رونق بازرگانی و دادوستد گردید. دولتمردان و شهریان که طلیعه‌دار این جریان بودند، برای کسب سودهای کلان روستاییان را مجبور کردند علاوه بر فراهم نمودن مالیات و سرباز، دست به تولید محصولات تجاری جهت فروش در بازارهای جهانی بزنند. این روند تا مشروطه ادامه داشت. در این زمان نیز هنوز شهرها وابسته به روستاها بودند. (ج) دوره سوم: با پیدایش نفت، روستاها به تأمین‌کنندگان نیرو برای صنایع نوپا و مصرف‌کنندگان کالاهای وارداتی تبدیل شدند. بین مشروطه و انقلاب اسلامی این روند دنبال می‌شد. در این دوره چرخشی در روابط شهر و روستا به وجود آمد و با شکل‌گیری دولت‌های مرکزی روستاها به شهرها (دولت) وابسته شدند. (د) دوره چهارم: روستاها علاوه بر تأمین نیرو و مصرف کالاهای تولیدی شهر، دست به تولید محصولات تجاری جهت عرضه به بازارهای جهانی زدند. در این دوره روستاها کاملاً وابسته به شهر و نهادهای دولتی شدند و خارج کردن قدرت از روستاها به شکل نوینی با دادن امتیازات و وابستگی هر چه بیشتر به تسهیلات دولتی همراه با مصرف هر چه فراوان‌تر کالاهای تولیدی شهر همراه شد. چنانچه این تغییر در ساختار و ماهیت قدرت علاوه بر اینکه باعث نارضایتی نشد بلکه با رغبت موردپذیرش روستاییان قرار گرفت. لذا در این دوران روستاییان به ابزاری برای قدرت‌های حاکم در شهرها تبدیل شدند. یعنی از روستاییان به‌عنوان ابزار قدرت، صرفاً برای مشروعیت‌بخشی به قدرت و اقتدار ملی استفاده گردید. مصداق‌های عینی چنین نمایشی، مشارکت‌طلبی از روستاییان در هنگام انتخابات‌های مختلف است. به‌ویژه در زمان انتخابات مجلس، کاندیداها تلاش می‌کنند از روستاییان به‌عنوان دری برای رسیدن به قدرت بهره‌گیرند.

همانند دوره قبل است و تنها در مصرف‌کنندگان قدرت تغییراتی ایجاد شد. بدین صورت که در بخش‌های سه‌گانه مذهبی، اقتصادی و سیاسی- نظامی مصرف‌کننده نهایی قدرت نه شخص یا گروه خاص بلکه حکومت جمهوری اسلامی ایران است. تصویر شماره ۴ روابط قدرت را در این دوره نشان می‌دهد.

بحث و نتیجه‌گیری

در جوامع ابتدایی مادام که وسایل تولیدی و فرهنگ جامعه مراحل ابتدایی خود را طی می‌کند معمولاً افراد جامعه وضع اقتصادی و اجتماعی یکسانی دارند و مالکیت خصوصی به مرحله‌ای نمی‌رسد که طبقات مختلف المنافع در برابر یکدیگر صف‌آرایی کنند. ولی پس از آنکه در اثر تکامل ابزارهای تولیدی تولید اضافی میسر گردید، عده‌ای بر آن شدند که از نیروی کار دیگران بهره‌برداری کنند. به این ترتیب اندک‌اندک، اختلاف طبقاتی و استثمار انسانی از انسان‌های دیگر آغاز گردید (Ravandi, 1999: 3/24). از این رو شناخت برندگان و بازندگان قدرت نیازمند درک روابط قدرت بین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان آن است. روستاییان به‌عنوان تولیدکنندگان قدرت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی همواره از سوی شهریان و در رأس آن دولتمردان که مصرف‌کنندگان قدرت هستند تهدید به بی‌قدرتی می‌شوند. از این رو روابط شهر و روستا از آغاز تا به امروز به چهار دوره تقسیم می‌گردد: (الف) دوره اول: جامعه به شدت طبقاتی بود هر چند در دوره سلوکیان و اشکانیان گام‌هایی در جهت کاهش این فاصله برداشته شد اما با ظهور ساسانیان دوباره جامعه به حالت اولیه برگشت. حتی با پیدایش نهضت اسلامی و انتشار شعارهای برابری و برادری، زمام کارها به دست کسانی افتاد که ظاهراً دعوی مسلمانی می‌کردند ولی عملاً به هیچ‌یک از تعالیم اسلام عمل نمی‌کردند. بنابراین جامعه طبقاتی همچنان پابرجا بود. یعنی بهره‌کشان صاحبان اراضی و اغلب ساکن شهر و استثمارشوندگان، مردم روستا بودند. در این دوره روستاها تأمین‌کننده مالیات و سرباز برای حکومت که مقر آن‌ها در شهرها قرار داشتند، بودند

تصویر ۴. روابط قدرت از انقلاب اسلامی و بعد آن. منبع: نویسندگان، ۱۳۹۸

می‌توان چنین بیان داشت که در صورت اجتناب‌ناپذیری از تغییر کاربری اراضی، باید در چهارچوب راهبری روستا و با نظارت و هدایت روستاییان صورت گیرد یعنی تولید قدرت در روستا و برای روستا. و با افزایش جمعیت عددی تغییر شخصیت در روستا صورت نگرفته و به شهر تبدیل نگردد، لازمه این کار در درجه اول به رسمیت شناختن شخصیت حقوقی روستا و احترام به آن است.

تشکر و قدردانی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، مقاله حامی مالی نداشته است.

بنابراین همان‌طور که پیداست در ابتدا خارج کردن قدرت از چنگ روستاییان به شکل ظاهری (مالیات و سرباز) بود که به دلیل چهره نازیبا این شکل، استحاله پیدا کرد و به شکل مصرف‌کنندگان کالاهای شهری درآمدند. در تأیید این گفته فوکو معتقد است فلج بودن عدالت (بین شهر و روستا) چندان ناشی از ضعف نیست، بلکه بیشتر ناشی از توزیع بی‌قاعده قدرت، تمرکز قدرت در چندین نقطه، و تعارض‌ها و ناپیوستگی‌های ناشی از این تعارض‌هاست (Foucault, 2003: 102). از این رو روستاها در تاریخ طولانی جامعه ایرانی همواره در قدرت برای شهریان و دولتمردان بوده و دولتمردان در مقابل روستاییان را به طرق مختلف (گاهی با توسل به قدرت فیزیکی با کمک نیروهای نظامی، زمانی با قدرت ایدئولوژیکی با یاری مذهب و موقعی با تشویق و دادن امتیازات گوناگون از طریق عوامل اقتصادی، سیاسی و...) در جهت اهداف خود بکار گرفته‌اند. که این کار باعث تضعیف تدریجی روستاها گردیده، روستاها که زمانی در نهایت استقلال و خودکفایی، تأمین‌کننده مایحتاج شهریان بودند، امروز به‌صورت کودکی که همواره چشم به دست و گوش به حرف والدین دارد، به حیات خود ادامه می‌دهد شاید که روزی جوانی برومند و توانا گردد. لزوم چنین توانمندی تغییر در روابط قدرت بین شهرها و روستاست، چنانچه رید^۵ (۱۹۹۷) در تحقیقی با عنوان «روابط قدرت و برنامه‌ریزی گردشگری مبتنی بر جامعه» معتقد است، همکاری و مشارکت می‌تواند با تغییر در روابط قدرت و با درگیر نمودن همه ذی‌نفعان در یک فرایند که نیازهای آن‌ها را برآورده، عملی گردد (Reed, 1997: 567). مقاله رید (۱۹۹۷) در واقع مؤید پژوهش حاضر است و چنانچه اشاره شد خواهان تغییر در روابط قدرت بین تولیدکنندگان (روستاییان) و مصرف‌کنندگان (شهریان) آن است. برای این منظور (تغییر در روابط قدرت) می‌توان راهکارهایی ارائه نمود: ۱- اختلافات قدرت بین شهرها و روستاها تعدیل و دسترسی به قدرت برای همگان ممکن شود یعنی باید مسئله تنظیم قدرت صورت گیرد. بدین صورت که روستا از نگرش بازپچه مآبانه و استفاده ابزاری شهرها خارج شده و دارای شخصیت حقوقی مستقل و با قدرت مقابله با زیاده‌خواهی‌های آن شود مثلاً در مورد تصرف اراضی روستاها به دلایل مختلف از جمله گسترش حوزه استحفاظی یا ایجاد شهرک‌های صنعتی و ... ۲- اطمینان از توزیع قدرت میان ذی‌نفعان حاصل گردد، بدین گونه که روستاییان تنها ابزار تولید قدرت برای مصرف شهریان نباشند بلکه بتوانند از حاصل کار خود بهره‌مند گردند. در راستای مثال راهکار اول، توزیع قدرت میان ذی‌نفعان را این‌گونه می‌توان بیان داشت که عایدات حاصل از هر گونه تغییر کاربری اراضی روستا به عموم روستاییان بازگردد نه اینکه تنها مسائل و مشکلات شهری به آن‌ها تزریق گردد. ۳- ساختار مناسب برای نهادینه‌سازی فرآیند قدرت بین شهرها و روستاها و توزیع مجدد آن یعنی پیاده‌سازی یا اجرا صحیح قدرت صورت گیرد. با استناد به مثال راهکار اول

5. Reed

References

- A group of Writers, (1982). [Agrarian and Peasant Issues (Persian)]. Tehran: Agah Publishing.
- Afzali, R. (2007). [Modern Government in Iran (Persian)]. Qom: Mofid University Publications.
- Azdanlo, H. (1995). [Discourse, force and society (Persian)]. Journal of Political - Economic Information, 99, 16-20.
- Belzi, K. (2016). Post-Structuralism. Translated by Parsa., M. Tehran: Shavand Publishing.
- Chen, Ch., & Hubbard, M. (2012). Power relations and risk allocation in the governance of public private partnerships: A case study from China. Policy and Society, 31, 39-49.
- Crestin Sen, A. (1989). Iran during the Sassanid. Translated by Yasemi., R. Tehran: World Book Publishing.
- Daniali, A. (2014). [Michel Foucault; Aesthetic Aesthetics as an Anti-Detection Discourse (Persian)]. Tehran: Tisa Publishing.
- Daryaei, T. (2009). Sasanian Persia: The Rise and Fall of an Empire. I.B.Tauris.
- Dehkhoda, A.A. (1960). [Dictionary (Persian)]. Vol 36. Tehran: Sirous Publishing.
- Dreyfus, H. & Robino, P. (1997). Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics. Translated by Boshirieh., H. Tehran: Nei Publishing.
- Foucault, M. (2003). Caring and Punishment: Birth of Prison. Sarkhosh, N & Jahandideh., A. translators. Tehran: Nei Publishing.
- Foucault, M. (2004). The Will to Know. Sarkhosh, N & Jahandideh., A. translators. Tehran: Nei Publishing.
- Foucault, M. (2016). Politics and Wisdom and Other Conversations. Translated by Akhlaghi-Manesh., M.R. Tehran: Mosaddeq Publishing.
- Furan, J. (1999). Fragile resistance; history of social changes in Iran. Translated by Tadayon., A. Tehran: Rasa Institute of Cultural Services Publishing.
- Goldner, A. (1994). The Critique of Western Sociology. translated by Momtaz., F. Tehran: Publishing Company.
- Graham, S. (2014). A new perspective on the trust power nexus from rural Australia. Rural Studies, 36, 87-98.
- Grantowski, A.A., Dandamayo, M.A., Kashlenko, G.A., Petrovsky, E.P., Ivanov, M.A., & Blow, L.K. (1980). Iranian History From Ancient to Today. Translated by Keshavarz., K. Tehran: Pooyesh Publishing.
- Harland, R. (2009). Aestheticism: Structuralism and Post-Structuralism. Translated by Sojoodi., F. Tehran: Soureh Mehr Publishing.
- Horax, C. (2008). Foucault; The first step. Translated by Yazdanjou., P. Tehran: Pardis Danesh Publishing.
- Hutta, J.S. (2019). From sovereignty to technologies of dependency: Rethinking the power relations supporting violence in Brazil. Political Geography, 69, 65-76.
- Ishihara, H., Pascual, U., Hodge, I. (2017). Dancing With Storks: The Role of Power Relations in Payments for Ecosystem Services. Ecological Economics, 139, 45-54.
- Johansen, P.H., & Chandler, T.L. (2015). Mechanisms of power in participatory rural planning. Rural Studies, 40, 12-20.
- Kaviani Pooya, H. (2017). [The Investigation of the Historical Factors of the Foundation of Cities with the Approach to the Cities of Iran and the Mesopotamia (Persian)]. Journal of Historical Research, 9(4), 73-90.
- Khosravi, Kh. (1993). [Sociology of Village in Iran (Persian)]. Tehran: University Publishing Center.
- Lahsaizadeh, A.A. (1990). [Social changes in the villages of Iran (Persian)]. Shiraz: Navid Publishing.
- Lambton, A. (1983). Owner and farmer in Iran. Translated by Amiri., M. Tehran: Center of Scientific and Cultural Publishing.
- Lehtonen, M. (2011). Social sustainability of the Brazilian bioethanol: Power relations in a centre-periphery perspective. biomass and bioenergy, 35, 2425-2434.
- Lukonin, V.G., (1971). Sassanid Iranian Civilization. Translated by Reza. E., Tehran: Book Publishing & Publishing Company.
- Malatzky, C., & Bourke, L. (2016). Re-producing rural health: Challenging dominant discourses and the manifestation of power. Rural Studies, 45, 157-164.
- May, C.K. (2013). Power across scales and levels of fisheries governance: Explaining the active non-participation of fishers in Two Rivers, North Carolina, Rural Studies, 32, 26-37.
- Moin, M. (1992). [Persian culture (Persian)]. Vol II. Tehran: Amir-Kabir Publishing.
- Moojimana, M., Dijk, W., Dijk, E., Ellemers, N. (2019). Leader power, power stability, and interpersonal trust. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 152, 1-10.
- Murdoch, J. (2013). Post-Structural Geography: An Approach to Relativistic Space. Translators of Peshgahi-Fard., Z. & Gharabigi., M. Tehran: Green Olive Publishing.
- Nozari, E. (Beta). [Iranian Social History: From the Beginning to Constitutional Revolution (Persian)]. Mashhad: Marandiz Publishing.
- Oxford Advanced Learners Dictionary. (2015).
- Ravandi, M. (1999). [Iranian Social History (Persian)]. Volume 10. Tehran: Nagh Publishing.
- Ray, S., & Bijarnia, M. (2007). Power relations and institutional outcomes: A case of pastureland development in Semi-arid Rajasthan. Ecological Economics, 62, 360 - 372.
- Reed, M.G. (1997). Power relations and community-based tourism planning. Annals of Tourism Research, 24(3), 566-591.

- Rezvani, M.R. (2004). [Introduction to Rural Development Planning in Iran (Persian)]. Tehran: Gomes Publishing.
- Ricoeur, P. (1955). *Histoire et vérité, Le Seuil*.
- Sarap, M. (2003). *A Preliminary Guide to Post-Structuralism and Postmodernism*. Translated by Reza Tajik., M. Tehran: Nei Publishing.
- Schwartz Mantel, J.J. (1999). *Power Structures "Income to Political Science"*. Translated by the Office of Political Studies and Research of Imam Sadiq University. Tehran: Islamic Revolution Documentation Center Publications.
- Sturzaker, J., & Shucksmith, M. (2011). Planning for housing in rural England: discursive power and spatial exclusion. *Town Planning Review*, 82 (2), 169-194.
- Yusefi-Far, Sh. (2011). [City and Village in the Middle Ages of Iranian History (Persian)]. Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies Publishing.
- Zamiran, M. (2002). [Michel Foucault: Knowledge and Power (Persian)]. Tehran: Hermes Publishing.
- Zarrinkub, A. (1964). [History of Iran after Islam (Persian)]. Tehran: Amirkabir Publishing.

